

Gondolatok egy modern Keresztút előtt

JELENITS ISTVÁN

1932-ben született. Magyar és teológia szakos piarista tanár. Legutóbbi írását 2010. 3. számunkban közzöltük.

A szenvedésről — Európában — aligha lehet úgy gondolkodni, beszélni, hogy fel ne idézzük Jézus szenvedéstörténetét. Ennek eseményeit máig érvényes erővel először az evangélisták foglalták írásba. Most mégsem az ő elbeszélésükről szeretnék beszélni, hanem inkább egy modern képzőművészeti alkotást mutatok be: Váli Dezső *Keresztútját*. Hogyan idézi fel egy modern művész a nagypéntek történetét?

Elöljáróban csak utalok arra, amit mindnyájan tudunk. A keresztény hagyományban nem pusztán az evangéliumok passió-elbeszéléseinek közös és magányos olvasása tartja fenn Jézus szenvedésének emlékét. Ősidők óta zarándokok keresik fel Jeruzsálemet, hogy végigjárják az utat, amely Pilátus palotájának helyétől a Golgotáig

vezet, s egy sajátos közösségi gyakorlat kialakította a tizennégy stáció bejárásának rendjét. A késő középkor századaiban aztán a Szentföldről visszatérő zarándokok haza is hozták magukkal a tizennégy állomásból épülő Keresztút emlékét. Domboldalakon vagy akár kolostorok folyosóján, templomok falán fölláttatták a stációs képeket, s így azok is végigjárhatják a keresztutat, akik nem vállalkoznak arra, hogy magát a Szentföldet fölkeressék.

Azóta költői imádság-sorozatok, zenei alkotások a főleg képek, szobrok születtek ennek a nagyon szép gyakorlatnak ihletéből. Ki ne ismerné őket, s ki volna, aki legalább egyik vagy másik ilyen alkotással maradandóbb

kapcsolatba ne keveredett volna. Ezek segítségével a modern viszonyok között akár odahaza is „végigjárhatjuk” a keresztutat.

Váli Dezső akkor, amikor Jézus szenvedéstörténetének bejárásában vezetőként mellénk szegődik, nem a festők vagy a szobrászok hagyományos megoldásait követi. Nem azon igyekszik, hogy a passió egy-egy eseményét a megszokott, *ábrázoló* igénnyel bemutassa. Ha tizennégy, egyenként 25x25 centiméteres, négyzet alakú „képét” egy kolostor kerengőjében felsorakoztatnánk, sokan tanácstalanul állnának meg előttük. Különösen azok, akik nem tudnak magya-

¹Michel Butor: *Les Mots dans la peinture*. A. Skira, Genève, 1969. (Magyarul: *A szavak a festészetben*. Ford. Hoffer János. Corvina, Budapest, 1986.)

fejezete a képcímek egy sajátos fajtájaként szól a „magyarázó feliratok”-ról. Érdeemes idéznünk belőle: „Ha olyan nagy jelentőséget tulajdonít a festő a képcímnek, hogy megköveteli, a nézőnek állandóan a szeme előtt legyen, valahányszor ránéz a képre, akkor saját kezűleg kell ezt az elnevezést (!) a képre ráírnia, mégpedig annak szebbik oldalára... Minél hosszabb a gondos kézzel leírt szövegsor, annál nagyobb annak szemterelő ereje. A szakszerűen balról jobbra haladó írásban betűről betűre nyomom követjük a toll mozgását, minden kecses kanyarulatait. A szöveg értelmét keresve, szemünk csak ezen az útvonalon haladhat végig, mintha valami hatalmas nyíl vezetné, erőteljes kéz kényszerítené az embert, hogy ezen az úton járjon. A kép kompozíciója teljes egészében magán hordja az ilyen erősen aktív mozzanat hatását.”¹

rul. A magyarul értőket eligazítanák a „képeken” olvasható *feliratok*. Ezek nyilvánvalóvá teszik, hogy az önmagukban nehezen értelmezhető alkotások a Keresztút tizen-négy stációját idézik elénk.

Szokatlan, hogy ezek a „címek” maguk is az alkotások részeként jelennek meg előttük. Nem a képek keretén vagy a képek alatt helyezte el őket a művész, hanem magán a kerettel körülvevett képmezőn. Nem nyomtatott, egyforma betűkből állnak, ugyanannak a kéznek alkotásait fedezzük fel bennük, amely a stációkat felidéző sajátos „jeleket” papírra vetette.

Nemrégiben Michel Butor könyvet írt *A szavak a festészetben* címmel, s annak kilencedik

Váli Dezső képfeliratai nemcsak vizuális hatásukkal gyakorolnak ránk mély benyomást, hanem egyszerű s egy icipicit szokatlan szövegükkel is. Az első négy stáció címe/felirata hiányos mondat, Jézus nevével a nézőnek kell kiegészítenie őket: „Halálra ítélik. Fölveszi a keresztet. Először esik el. Találkozik Máriaival.” Ugyanilyen az elesésekre utaló két későbbi stáció címe/felirata is: „Másodszor..., Harmadszor esik el”. A tizenegyedik stáció címében/feliratában nem az alany, hanem a tárgy marad kimondatlan, ez is Jézus neve: „Felszögelik”. Van még egy mondat-értékű cím, „Simon segít”. Ezt kiegészíthetnénk: „Jézusnak”. Így, ki-nem-mondottan, le-nem-írtan Jézus neve eleve-nebben jelen van, mintha mindannyiszor újra látnánk. Vannak egyszavas címek/feliratok, ezek némelykor személyekre utalnak,

akik föltűnnek a Golgotára tartó Jézus előtt: „Veronika, Asszonyok”. A negyedik stáció címéhez hasonlóan itt is azt várnánk: „Találkozik Veronikával, asszonyokkal”. A finom megkülönböztetés elgondolkodtat. Jézusnak más a viszonya Máriához, mint Veronikához vagy az asszonyokhoz. Máriával *találkozik*, Veronika meg az asszonyok egyszerűen megállítják egy pillanatra. Egyébként erre utalnak a „képek” is. A hetedik és a nyolcadik stáció „képén” megjelenik az a hangsúlyos, balról-alulról jobbra fölfelé emelkedő vastag vonal, amely többször is a Golgotára tartó s a keresztje alatt meggörnyedő Jézust idézi elénk. Ez a lendületes vonal mind a két alkalommal mintegy beleütközik valamibe.

Igaz, nem a „földön”, hanem fölfelé nyomuló lendületében — először egy ponttal, aztán egy félkörívvel. Mintegy megállni kényszerül előbb Veronika, majd az asszonyok csoportja miatt. A negyedik stáció „képén” nem látjuk ezt az előre dőlő vastag vonalat. A négyzet jobb felső negyedében valami sajátos esetlegességben két pont jelenik egymás közelében. Egyenrangúak, semmi sincs körülöttük, csak egymásra figyelnek. A tizedik stáció címe/felirata Jézusra utal: „Ruhátlanul”. A tizenkettedik és a tizennegyedik stáció címe igéből képzett főnév. Mintha ezek már nem Jézus személyét, inkább művének beteljesedését idéznék elénk: „Halál és győzelem”, illetőleg „Sírbatétel”. Különösen lírai hatású a tizenharmadik stáció címe/felirata: „Botorkálás a halottal”. Ez a legszemélyesebb a címek közül, ez tér el legjobban a keresztúti stációk szokványos címeitől. Sajátosan gyöngéd, tétova a hozzá tartozó „kép” is — megilletődött egymásutánban, esetlegességben sorakozó foltjaival.

A feliratok után magukról a képekről kellene szólnom, de hiszen el is kezdtem ezt. Ezek a „képek” nem igyekeznek *ábrázolni* Jézust és a környezetét. Mintha valami képirás jelei volnának inkább, változó képzettársításokkal valamelyest mégis utalnak a Keresztút eseményeire. Amint már említettem, legtöbbször megjelenik az a balról-lentről jobbra fölfelé tartó erőteljes egyenes, amely mintha a betűkkel együtt megdőlné s előrehaladó Jézus testét idéznék elénk. Az első és a második eleséskor ezt az egyenes vonalat rövid, suhintásnyi vonás keresztezi. Az első eleséskor egy, majd kettő. A harmadik esésre utaló képen balról fentről jobbra le szinte eldőlné a Jézus testére utaló központi vonal, s már

három „suhintás” szabdalja át. Amikor Jézus áll, egyetlen pont utal rá, mintha fölülről néznénk rá s a vele szembenállók csoportjára. Ezek komoran, szigorú geometriai alakzatot képezve állnak szembe vele az elítélések, döbbenet, megvetően fürkészik akkor, amikor levetkőztetik. A „Felsőgelik” stációképén négy súlyos, suhintás-szerű vonalat látunk: mintha a kalapácsütéseket hallanánk. A „Simon segít” stációkép balról jobbra emelkedő, szélesebb vonalához „alulról” csatlakozik egy karcsúbb, lendületesebben emelkedő vonal: a Cirénei támasztja meg vállával a Jézus vállára nehezedő keresztet. A „Halál és győzelem” stációján új jelentése támad az újra meg újra feltűnő széles fekete vonalaknak. Itt mint két egymásnak döntött oszlop őrzik s megdicsőítik az események emlékét. A legutolsó stáció „képén” a jobb alsó sarokban ugyanezekből a széles fekete vonalokból összerakva egy négyzet rajzolódik elénk, amelynek visszafelé néző, bal oldala közepén nyitva maradt: Jézus közelgő húsvéti feltámadására utal, s ugyanakkor óriási pontként lezárja az egész történetet. Most látjuk csak, hogy az első állomás bal négyzetének oldalán megnyíló, de oldalra nyíló V betűként „jelent meg” a Jézust elítélő Főtanács, s ez a jel mintegy elindította az egész Keresztút balról jobbra haladó „mozgását”. Mintha bábok, árnyak „mozgása” idézné elénk ezt az ismert, annyiszor átélmélkedett történetet.

Nagy művészet ilyen egyszerű jelekkel, a szépségnek minden enyhet adó vigasztalása nélkül „beszélni” a Kálváriáról! Úgy mégis, hogy annak ne csak rettenete idéződjék elénk, hanem a megváltás művét *beteljesítő* nagysága is.

Nem szóltam még arról, hogy a festő nem tiszta fehér lapokra festette különös jeleit, hanem *újságpapírra*. A legtöbb lapon akár ki is betűzhetjük a régi, megfakult újságlapon futó sorokat, némelyik azonban „fordítva” jelenik meg előttünk, a rajtuk látható sorokban fejjel lefelé haladnak a betűk. Ebből látszik, hogy a művész nem akarja az újságlapok szövegét háttér-olvasmányul fölkínálni. Mindegy, mi van rájuk írva. Pusztán a szürkülő betűikkel pusztán a banális a mindennapi életet állítják háttérül Jézus egyetlen, egyszeri szenvedéstörténete mögé. Az emberi élet mindennapos eseményei felvillanó, de gyorsan elszürkülő szenzációi egymásba kapcsolódva folynak azóta is. De Jézus véres nyomokat hagyott ennek a jelentéktelen, mégis fájdalmakkal teli emberi történetnek a szövetén. Keresztútjának, megfeszítettetésének

tényei ma is átvérzik a hétköznapi szövetét. „Hogy aki benne hisz, el ne vesszen.” Hogy aki ráemeli a tekintetét, az beléphessen a megváltás misztériumába.